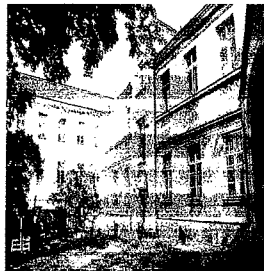

VÝVOJ ŘEČI dítěte s vadou sluchu

Eva Škodová
Foniatrická klinika 1.LF UK a VFN
Praha

VÝVOJ ŘEČI

Vývoj řeči nelze odlišit od ostatních schopností člověka.

Není proto možné rozvíjet dětskou řeč na úrovni, která by měla odpovídat věku, pokud celkový vývoj všech schopností a dovedností dítěte neprobíhá tak, jak bychom si představovali a přáli.

VÝVOJ ŘEČI křik

Křik

- je **prvním komunikačním projevem** dítěte po příchodu na svět
- je pouze **fyzilogickým reflexem dýchacích a hlasových orgánů**, které se uvádějí v činnost.
- v prvních hodinách a dnech **ještě nevyjadřuje náladu dítěte**

Křičí všichni novorozenci – tedy i ti, kteří se narodí s poškozeným sluchem

Vývoj artikulace křik

První hlasové projevy

Křik (reflex)

Z hlediska fonetického je zbytečné zvuky prvního křiku blíže určovat, protože vznikají bez aktivní účasti mluvidel.

První křik má vždy **měkký hlasový začátek**

Později se křik diferencuje :

- příjemné vjemy - **měkký hlasový začátek**
- nepříjemné vjemy - **tvrdý hlasový začátek**

VÝVOJ ŘEČI křik

- křik později nabývá **signálního významu**
- stává se **výrazem snahy zbavit se nepohody a bolesti**
- druhotně je **tréninkem dýchacího a hlasového ústrojí**

Rozezná-li matka křik z hladu od křiku z bolesti a zachází-li s dítětem podle toho, pomáhá mu tím jeho křik dále rozlišovat.

Tím se tento neprimitivnější slovník dítěte dále obohacuje a zpřesňuje.

VÝVOJ ŘEČI předřečové období

Broukání

- začíná koncem 6.týdne
- obsahuje samohlásky a různé zvuky, související se sáním
- k samohláskám později přidává **další zvuky**, objevují se **některé souhlásky**
- kolem druhého měsíce si již dlouze a složitě „povídá“

Vývoj artikulace broukání

Náhodně vznikající **zvoučky** (prefonémy) se podobají hláskám lidské řeči.

Jádrem prefonémů je **samohláskový prvek** připomínající A nebo otevřené E.

Ze **souhláskových prvků** se nejčastěji vyskytují zvuky

- labiální - vznikají *přibližováním a oddalováním rtů*
- hrdelní - *ještě nepevné artikulační svaly se mírně svažují do hrtanu*

VÝVOJ ŘEČI předřečové období

Broukání

- Dítě začíná reflexně **napodobovat zvuky**, které slyší ze **svých vlastních úst**.
- Upevňuje si tak **spojení mezi sluchem a pohybem svých mluvidel**.
- Současně se snaží napodobit **zvuky, které slyší odjinud**.
- Daří se mu to tím **snáze**, čím jsou **zvuky bližší jeho artikulačním schopnostem**.

Vývoj artikulace broukání

Zvoučky (prefonémy) se vyskytují jako pudový projev

- u dětí **všech národů a ras**
- u dětí **slýšících i neslyšících**
- počáteční broukání je **hrou s mluvidly**
- dítě zároveň **vnímá pohyby mluvidel pohybovým smyslem**

Vytváří se **primární okruh řeči** (motoricko-kinestetický)

VÝVOJ ŘEČI předřečové období

Broukání

ustává v době, kdy **normálně slyšící dítě**

začíná vlastní zvuky kontrolovat sluchem a

začíná je srovnávat se zvuky, které slyší z okolí

VÝVOJ ŘEČI předřečové období

Žvatlání

- postupně začíná **napodobovat své vlastní zvuky**
- začíná **napodobovat zvuky z okolí**
- provádí vlastně „**průpravná cvičení**“ svých mluvidel **pro pozdější schopnost artikulovat**

I v této fázi vývoje řeči je ještě těžké poznat, zda dítě dobře slyší.

Vývoj artikulace žvatlání

Žvatlání

je pozvolný přechod z broukání do období **napodobovacího broukání a žvatlání**.

Dítě je upoutáváno i **pohybem úst a výrazem tváře mluvicího** – zapojuje zrak.

*Zrak bývá pro odezírání některými autory přeceňován. Často dítě pozoruje spíše **oči mluvicího**, protože ho upoutává jejich lesk.*

(Ohnesorg, K.: Fonetika pro logopedy, SPN Praha 1974)

Vývoj artikulace žvatlání

Dítě začíná vnímat zvuky, které tvoří

- smyslem **pohybovým**
- smyslem **sluchovým**
- smyslem **zrakovým**

Vytváří se **sekundární okruh řeči** (motoricko-kinesteticko-akustický)

VÝVOJ ŘEČI předřečové období

Rozumění

- dítě rozumí velkému množství slov dříve, než samo začne mluvit
- reaguje pohybem, smíchem nebo projevy nevole
- snaží se napodobit slyšená slova
- jeví výraznou radost, když na jeho zvuky okolí reaguje

Vývoj artikulace rozumění řeči a její napodobení

- Dětské zvoučky se začínají upevňovat a přibližovat se zvukově člankovaným hláskám mluvy nejbližších osob.
- Dítě si **nebrouká jen pro sebe**, ale již začíná reagovat na podněty z okolí, a tyto podněty napodobovat.
- **Jeví radost**, když na jeho projevy okolí svou řečí reaguje.
- Zvyká si **navazovat s okolím kontakt řečí**.
- Začíná řeči rozumět.

VÝVOJ ŘEČI předřečové období

Rozumění

- dítě si zvyká **navazovat s okolím kontakt pomocí řeči**
- důležitým informačním činitelem jsou modulační faktory – **melodie, síla, hlasitost, rytmus**
- **modulační faktory mají sdělovací význam**

Melodie řeči je první prvek, který dítě napodobí podle řeči svého okolí a který si také rychle osvojí.

Dítě s těžkou vadou sluchu je o tuto možnost ochuzeno.

Vývoj artikulace rozumění řeči a její napodobení

Melodie řeči

- **Reakce** dítěte ještě **není vyvolávána obsahem slov**.
- Jde o reakci na **melodickou modulaci** mluvního projevu dospělých.
- Významnou úlohu pro porozumění má i **gestikulace a mimika mluvící osoby**.

*Pro sluchově postižené dítě má **mimika i gestikulace mluvícího velkou informační hodnotu**.*

Vývoj artikulace rozumění řeči a její napodobení

Melodie řeči

je prvním funkčním prvkem v mluvních projevech dětí:

- dítě ji **vnímá nejdříve**
- může ji **nejsnáze napodobit**

Pokusy bylo opakovaně zjištěno, že reakce dítěte byla stejná na věty obsahující různá slova, pokud rytmus a melodie věty byly totožné.

*Dítě s vadou sluchu vnímá melodii řeči se **zkreslením úměrným tíži své sluchové vady**.*

Vývoj artikulace
rozumění řeči a její napodobení

První slova

jsou hlasové realizace, váží se na konkrétní situaci, později na osoby, zvířata nebo věci.

- jsou **přechodem** mezi broukáním a skutečnou mluvou.
- bývají **jednoslabičná** nebo **dvouslabičná**
- zpočátku jsou tvořena **opakováním stejných slabik** jako výraz záliby v **rytmických pohybech**

VÝVOJ ŘEČI
první slova

První slova

- **jednoslabičná** (*ham, haf, bú, mé*)
- **dvouslabičná** jsou zpočátku tvořena **opakováním stejných slabik** (*mama, baba, pipi*)
- krátkou pauzou dítě **nahrazuje hlásky**, které ještě neumí vyslovit
- **Dítě se snaží opakovat slova, která slyší.**

V této fázi se již vývoj řeči dítěte s těžkou sluchovou vadou oproti zdravým dětem opožďuje.

VÝVOJ ŘEČI
první slova

Opakování

pro další rozvoj řeči má **klíčový význam**

- dítě **nejdříve** opakuje **jednoduché zvuky**
- později se učí opakovat **jednotlivé slabiky a slova**
- později opakuje **celé věty i složitější větné výrazy.**

*Od samého počátku vývoje řeči si **zdravé dítě osvojuje melodii řeči a její intonaci.***

VÝVOJ ŘEČI
opakování

- **Dítě nerozeznává ještě sluchem všechny hlásky** – ve slovech neznámé hlásky nahrazuje těmi, které zná.

Proto by mělo slyšet z okolí především ty **zvuky, které je již samo schopno vyslovit.**

Tím si **upevňuje spojení mezi sluchovým vjemem zvuku a jeho svalovou (pohybovou) podobou.**

*Dítě se **středně těžkou a těžkou vadou sluchu vnímá zvuky z okolí zkráceně.***

Vývoj artikulace
fonetický vývoj dětské řeči

Napodobování

Teprve později dítě napodobuje i jednotlivé hlásky

Přesnému napodobení vadí **dosud nedokonalá funkce mluvidel.**

*Vnímavost zdravého dítěte pro zvukovou podobu řeči a **schopnost rozlišovat její prvky je ale větší, než bychom očekávali.***

*Vnímavost dítěte s **vadou sluchu** pro zvukovou podobu řeči a **schopnost rozlišovat její prvky je omezena typem a stupněm sluchové vady.***

VÝVOJ ŘEČI
opakování

- Vedle těchto zvuků by dítě mělo slyšet i slova o něco málo artikulacně náročnější, než je jeho současná schopnost výslovnosti
- Ve druhém roce věku může dítě v delším slově rozlišit nejvýše dvě slabiky, na která také slova zkracuje.

*Dítě se **sluchovou vadou mívá tuto fázi vývoje řeči delší než jeho zdraví vrstevníci.***

VÝVOJ ŘEČI opakování

- Není-li dítě schopno opakovat dlouhé nebo artikulačně náročné slovo, je zbytečné mu ho předřikávat.
- Opakováním chybně vyslovovaného slova jen posílíme nežádoucí spoje.

Dítě s vadou sluchu naopak delší slova lépe odezírá.

K základnímu nácviku jsou vhodná slova s kombinací samohlásek a dobře viditelných souhlásek.

Vývoj artikulace fonetický vývoj dětské řeči

Vlastní vývoj řeči

- začíná v době doby, kdy dítě začne spontánně užívat vlastních slov
- v této době zdravé dítě velmi věrně napodobí melodii a rytmus řeči
- *Tato fáze vývoje řeči je u dětí s vadami sluchu opožděna vždy.*
- *Míra opoždění je dána typem a stupněm sluchové vady.*

Vývoj artikulace fonetický vývoj dětské řeči

Vlastní vývoj řeči

- Slova, s nimiž se dítě nově setkává, přizpůsobuje svým dříve získaným akustickým obrazům.
- **Necítí žádný rozdíl** mezi výslovností svou a výslovností svého okolí.
- Z jeho projevu **mizí hlásky**, které původně užívalo jako náhradu za ty, které neumělo vyslovit

Vývoj artikulace fonetický vývoj dětské řeči

Vlastní vývoj řeči

- Hlásky, které dítě neumí vyslovit, nahrazuje hláskami z repertoáru jazyka svého okolí.
- Zdravé dítě začíná vnímat řeč „fonologickým sítím“: vybírá z promluvy prvky relevantní - mající rozlišovací funkci, např. *znělost x neznělost, délku samohlásek*

Z fonetického hlediska zvládne dítě řeč svého okolí obvykle koncem 4. roku věku.

Dítě s vadou sluchu má schopnost rozlišovat podobně znějící hlásky individuální (často omezenou).

MOTORIKA

- mezi prvním a druhým rokem života dítěte nastává prudký rozvoj pohybových schopností.
- samostatný pohyb umožňuje dítěti prohlížet předměty ze všech stran a aktivně vyhledávat nejrůznější podněty.

Dítě s vadou sluchu se v rozvoji motoriky neliší od zdravého dítěte.

Schopnost samostatně chodit a zručněji manipulovat s hračkami má výrazný vliv na rozvoj rozumových schopností u všech dětí.

ZRAK

- s rozvojem pohybu nastává prudký rozvoj zrakového vnímání
- stálé vjemy se začínají uchovávat
- vytváří se zraková paměť (batole je již schopno zapamatovat si předměty)
- Dítě postupně začíná vnímat barvy

Zrak je pro dítě s vadou sluchu nejdůležitějším kompenzačním smyslem.

SLUCH

- slyšení vlastní i cizí řeči zpřesňuje sluchové vnímání
- dítě je schopno zapamatovat si krátké říkanky
- může si je podržet v paměti a znovu vybavit
- v malém rozsahu dovede rozlišit i výšku tónů
- může se naučit jednoduchou melodii
Míra zkreslení sluchové percepce závisí na typu a stupni sluchové vady.

VÝVOJ ŘEČI rozvoj slovní zásoby

- 1 – 2 roky
- aktivní slovní zásoba názvů osob, zvířat a věcí se výrazně zvětší
 - při normálním vývoji dále narůstá
- 2 – 3 roky
- nejzákladnější slovník výrazů pro dorozumívání řeči je vytvořen, dítě je schopno se dorozumět
 - začíná své řeči používat podle vžitých gramatických pravidel

VÝVOJ ŘEČI rozvoj slovní zásoby

Toto období je ve vývoji dětské řeči nejzajímavější a nejdůležitější.

Vývoj řeči značně zrychluje vývoj myšlení.

Schopnost myslet výrazně ovlivňuje rozvoj dalších schopností.

Dítě se středně těžkou a těžkou sluchovou vadou má rozvoj slovní zásoby opožděn v ž d y.

Rozvoj slovní zásoby je proto pro jeho další vývoj a následné vzdělávání klíčový.

VÝVOJ ŘEČI stavba věty

- Stavba věty je ve vývoji řeči důležitým prvkem
- Zpočátku dítě tvoří věty
 - jednoslovné (*papat = dej mi jíst, mám hlad*)
 - dvouslovné (*mimi hajá*)
 - víceslovné - postupně přidává další slova
- V tomto období dítě analogií vyjadřuje i složité vztahy, které ještě přesně nechápe.
- *Neumí-li dítě po třetím roce věku utvořit ani jednoduchou větu, lze již uvažovat o opožděném vývoji řeči.*

Dítě s těžkou vadou sluchu tvoří věty později než zdravé děti stejného věku.

VÝVOJ ŘEČI rozvoj slovní zásoby

- 3 – 4 roky
- snaha o samostatné vyjadřování
 - tvoří řadu otázek a očekává odpověď
 - O sobě hovoří ještě ve třetí osobě
 - „JÁ“ začíná užívat, až pochopí, že oslovení je určeno jen jemu a jen od něj je očekávána odpověď.

VÝVOJ ŘEČI rozvoj slovní zásoby

- 4 – 5 let
- dítě již dovede sluchem rozlišit hlásky zvukově podobné a opravovat tak svou výslovnost
 - dovede užívat gramaticky správné věty
 - dovede vyprávět vlastní zážitky nebo krátkou pohádku

Myšlení zůstává vázáno na konkrétní osoby, předměty a děje u všech dětí.

VÝVOJ ŘEČI rozvoj dalších schopností

- **Hra**
je jednou z nejdůležitějších činností v tomto věku.
Hrají si všechny děti.
- **Kresba**
je rovněž důležitou činností. *Kresba lidské postavy je neverbální zkouškou inteligence.*

Pro dítě s vadou sluchu je kresba a její rozvoj velmi důležitá - často pomocí kresby komunikuje.

U vývojových poruch řeči má kresba typické znaky - slouží ke zpřesnění diagnózy.

VÝVOJ ŘEČI rozvoj dalších schopností

- **Zrakové vnímání**
dítě umí přesněji rozeznávat i pojmenovat barvy i tvary
Pro dítě s vadou sluchu je zraková percepce nejdůležitějším komunikačním kanálem.
- **Sluchové vnímání**
výrazný pokrok v rozeznávání hlásek sluchem
(fonemické slyšení).
Dítě s vadou sluchu má tuto schopnost omezenou.
- **Motorika**
s postupujícím vývojem všech schopností dítě zvládá základní sebeobsluhu (hygienu, oblékání)
Dítě s vadou sluchu většinou nemá vývoj motoriky opožděn.

VÝVOJ ŘEČI

Kolem pátého roku by měl být vývoj řeči zdravého dítěte ukončen.

Dítě je schopno užívat hovorovou řeč, vyprávět jednoduchý děj i správně vyslovovat většinu hlásek.

- Děti s těžkou vadou sluchu mají často vývoj řeči omezený.
- Děti se středně těžkou vadou sluchu mají vývoj řeči ukončen často až v mladším školním věku.
- Míra opoždění i omezení vývoje řeči přímo souvisí s úrovní intelektu.

VÝVOJ ŘEČI

Vývoj řeči probíhá i u jednotlivých zdravých dětí nesterilně a nerovnoměrně, a to i u sourozenců věkově blízkých a vychovávaných ve stejných podmínkách.

Ovlivňují ho nejrůznější kombinace genového i rodového vybavení a zejména pak intelekt dítěte.

KONTAKTY

na adrese

www.klinickalogopedie.cz

najdete kompletní adresář všech českých klinických logopedů

Kontaktní adresy jsou řazeny podle krajů.